

Slepčeva oporoka.

Italijanski spisal A. Fogazzaro; z dovoljenjem avtorjevim

prevedla Mária Bartol.

Slepčeva povest mi je povedal prijatelj M.

Leta 1872. — je dejal — sem bil praktikant pri notarju X-u v Vicenzi. Neko jutro v avgustu je prišel v pisarno kmet iz Rettorgole in prosil notarja, da bi šel ž njim zapisat poslednjo voljo njegovega očeta, ki je bil na smrt bolan. Notar je hotel, da ga spremim, in odpotovali smo vsi trije, stisnjeni v reven koleselj brez blazin, poskakujoč ob neenakomernih skokih starega kljuseta na slabem sedežu za dva suha notarja, navajena na mehke naslanjače. X je delal grozno kisel obraz ter klel ob vsakem skoku, tudi jaz sem mrmral, kmet pa nama je neustrašeno pripovedoval o bolezni svojega očeta, Matije Cucca, po domače »Slepca iz Rettorgole«, imenovanega tako zato, ker je imel eno samo oko. — Toda on vidi več z onim samim očesom — dejal je žalostno sin — nego mi trije z vsemi šesterimi.

Kmalu zunaj mesta smo ostavili glavno cesto ter prišli na suho blato vdrte poljske poti, kjer se je začel koleselj stresati mnogo huje nego poprej. Dospeli smo na srečo kmalu do cilja, do revne hiše, ki je stala poleg svinjaka v smrdljivem blatu. Druga stran hiše je bila prizidana k velikemu skednju s suho in zračno lopo. X in jaz sva že hotela stopiti v kuhinjo, ali naš vodja naju je opomnil, da bolnika ni v hiši. Bila je v njegovi sobi taka vročina in tak smrad, da so ga morali odnesti na skedenj. Tja gori smo morali iz lope po lestvi. X se je srdil. Kričal je, da se mu kaj takega še ni pripetilo, in da on ne pojde nikoli po tisti lestvi. Hotel se je takoj vrniti v mesto. Kmet je pa med tem držal lestvo in zatrjeval, da je jako trdna in močna. In s skednja je nekdo drug pritekkel na naše kričanje k lestvi, jo držal in ponavljal: »Pridite, gospod, ne bojte se, stoji že trdno.« Tudi meni, ki sovražim telovadbo, se ni ljubilo ono plezanje po zraku, ali neki čut dolžnosti, pomešan s čutom radovednosti, me je premagal. Stopal sem previdno, in ko sem bil na varnem, sem pregovoril še X-a, da je šel za mano. Tam gori pa je bilo treba dobro paziti, kam se je stopilo, da se ni padlo med tramovi v globino. Našli smo revno, umazano posteljo, na kateri je ležal plešast starec suhega in rumenega obraza, z enim očesom zaprtim

in z drugim napol ugaslim. Dihal je težko, vendar se je videlo, da še ni nastopila agonija. Na vsaki strani je stal po en mož, oba obratih, suhih, zvitih obrazov. Eden je držal v roki vejo in podil muhe z obraza umirajočega starca, drugi mu je stavil v brezzoba usta koščke suhega kruha in sira. »Jejte, oče, jejte,« je govoril venomer. Malo dalje je sedela na senu starka in si pokrivala z rokami obraz. Na drugi strani se je pogovarjalo nekaj kmetov, ki so bili očitvidno poklicani za priče. Pripravljena je bila tudi mizica, tintnik in stolica. Povedalo se nama je takoj, da se je bolnik izpovedal prejšnji dan, da ne govori več, da pa razume vse in da lahko prikimava in odkimava. Pod takimi pogoji X ni hotel pisati oporoke. Začeli so poskušati.

»Očel!« je zakričal, sključen nad umirajočim, oni, ki mu je tlačil v usta kruha in sira, »oče,« kaj ne, da pustite meni prasca?«

Starec je odkimal.

»Ga li pustite Titi?« Starec je prikimal.

»In zemljo v Polegge komu pustite?« Starec je pogledal onega, ki je prišel v mesto po naju.

»Gigiju, kaj ne da?« In starec je prikimal.

»Vidite, gospod, kako vse razume,« je dejal X-u izpraševalec po vsej pravici.

Vendar je hotel X še vprašati bolnikovo ženo, ki je jokaje čepela na senu. Potrdila je z vso svojo zgovornostjo, da je Matej pri čisti pameti in da se je šele pred pol ure ustavljal živinozdravniku, ki je hotel volu puščati kri. Glede oporoke je pa dejala, da pozna že dolgo moževe namene. Rekla je to vidno razburjena in ganjena. Videti je bila dobra ženica, in nihče bi ne bil mislil, da hoče nalagati notarja. Le-ta je tudi res njo vprašal za legitimne dediče in o premoženju. Bili so samo trije sinovi, ki so bili vsi navzočni. Premoženje, mnogo večje, nego bi se moglo misliti po zunanosti, -je obstalo iz kakih dvajsetih hektarov dobre zemlje deloma v Polegge, deloma v Rettorgole, iz druge hiše v Bertesinelli, več živine in raznih še ne prodanih stvari. Kar je povedala starka, so potrdili sinovi in priče.

Notar je želel, naj se nasvetuje starcu, da odloči vsaj del imetja za kvote. Ni bilo mogoče. Žena, sinovi in priče — vsi so oporekali, češ, da je starčeva trdna volja, ostaviti vsakemu izmed sinov gotove stvari.

Med svedoki je bil tudi nekoliko civiliziran starček, ki je ponudil notarju tobaka. Govoril mu je z nasmehom, polnim sožalja za

nevednost kmetov, in kazal posebno zadovoljnost s svojo vednostjo ter ga zagotovil, še predno se je govorilo o kvoti: »Matija je fin,« je dejal. Tedaj je začel X izpraševati starca, a jaz pisati po njegovem narekovanju. Tako je prišlo po mojem peresu na Gigija, Tita in Checca vse starčevo imetje po vprašanjih in znamenjih. Hiše, njive, travniki, voli, konj, prasič, celo infamni koleselj.

»In vaša žena?« je zakričal X. »Ali ne pustite svoji ženi ničesar?« Starec je z glavo odkimal, da ne pusti ničesar, in vsi, tudi žena so potrdili, da je to znana njegova volja. »Prav,« je mrmral »zato preskrbi že zakon. To prepustimo zakonu.«

»Gospod,« je dejala nesebično starka, »jaz nočem, da se ne dotaknete ničesar . . . Stradala sem poprej in stradala bom tudi potem.«

Moj šef je ni poslušal, ampak začel čitati oporoko na glas. Jaz sem mu odstopil svoje mesto in sem gledal med tem, ko je X čital, ponosnega petelina, ki je skočil iz lope na rob skednja. Slišal sem nekaj, se obrnil in videl tam nasproti mlado, razčesano, težko sopočo kmetico z otrokom v naročju.

»Kaj delate tam?« me je vprašala, vpirajoč vame bleščeče oči. »Ubivate mene in moje dete?« Nastal je ropot; starka je vstala, njeni sinovi pa so planili proti došli ženski. Tudi X je skočil na noge ter zapovedal vsem, da se ne smejo ganiti.

»Kdo je ta žena?« je vprašal strogo. In mati je odgovorila: »Povem vam jaz, gospod, kdo da je. Naša hči je, razumete, naša hči. Ali, razumete, njej ne gre nič, ne gre. Njen oče ji je dal, še preveč ji je dal. Res ne vem . . .«

»Tudi vi mati!« vzkliknila je žalostno mlada kmetica. »Pustimo, bratje so bili z mano vedno kakor psi, ali vi? Kaj pa sem jaz? Ali nisem vaša kri, da me izdajete še vi? Kaj morete reči o meni vi in kaj o mojem možu?«

»Dovolj, dovolj, dovolj!« je vzkliknil X ter raztrgal oporoko. »Sramujte se vsi skupaj! In kdor še odpre gobec, ga dam takoj zapreti!«

Svedoki so bili bledi od strahu, sinovi pa od jeze, mati in hči sta si gledali žugajoče v obraz; ust pa ni odprl nihče v tem, ko je X srdito trgal oporoko na drobne koščke. Mahoma se je mlada kmetica zdrznila in, ne da bi si jo kdo upal zadržati, je šla naravnost k umirajočemu očetu ter položila zraven njega svoje dete.

»Oče,« je kričala, »če že hočete, da umrem od gladu jaz, umrem, a pustite saj temu-le črviču kos polente!«

Ker stavec ni mogel drugače pokazati, da o tem noče niti slišati, je zaprl še ono samo oko, katero je imel. Nikoli ne pozabim onega vzglavja s tistima dvema glavama: plava detetova glavica z obrazkom belim kakor mleko, s smehljajočimi očmi ter plešasta glava s kisló se držečim obrazom že v smrtni senci. Misel, da je moč teme že padala na ono vzglavje in jemala zase eno onih dveh duš, me je pretresla. Tudi X je začudeno gledal oni prizor, ki se je meni zdel monstroozen slučaj usode.

V istem hipu je vstopil duhovnik, dober, preprost mož, katerega sem poznal. Videčemu dete na postelji, mu je leglo veselje na obraz, ker si je stvar drugače razlagal. »O prav, prav,« je dejal. »Bog bodi hvaljen!«

Otrok je začel jokati, mati ga je že hotela vzeti k sebi, a Don Rocco ji ni dovolil.

»Pustite, pustite,« je dejal, tipajoč starcu žilo. »Pustite, naj umrje z angelom ob strani. Sedaj smo že na koncu.«

In začel je moliti molitve za umirajoče.

X., ki ni ljubil takih prizorov, se je rajši podvival po lestvi navzdol. Ker se ni ganil nihče, da bi mu pomagal, sem šel za njim jaz. Predno sem ž njim odpotoval peš, sem stopil še enkrat na skedenj; saj veš, kako sem radoveden. Sinovi in svedoki so izginili, ne vem, po kateri strani. Mlada mati z jokajočim otrokom v naročju se ni brigala za drugo, nego da dete utolaži z laskanjem in poljubi, kakor da je ono samo vredno vse njene pozornosti. Starka, zvesta do zadnjega trenutka možu, s katerim je delila žalosti in mu služila z nekakim obožavanjem ves čas, je molila kleče pri njegovi postelji.

Grede po njivah, koder je stala bujna, svetla turščica, po cve-točih travnikih, med vrstami jelš, ki se je po njih opletala vinska trta, na kateri se je grozdje že rdečilo, sem mislil, kako da more toliko nedolžne krasote matere narave, toliko življenskega cvetja, toliko blaženega sadja netiti v človeškem srcu toliko nepoštene pohlepnosti, toliko najpodlejše zavisti.

»Ne razumem,« je sklenil prijatelj M. — »Biti mora kak pogrešek v sistemu, katerega so si ljudje izmislili za posluževanje tolikih božjih dobrot.«

»Bojim se tudi jaz,« sem dejal. »Bojim se, da je to radikalna strast egoizma. Ali prepuščajmo Onemu, ki gospoduje nad zemljo in ljudmi, da najde tudi temu odpomoč.«

